

ΘΑΝΑΣΗΣ ΔΟΥΜΑΚΗΣ

Ο ΡΑΨΑΝΙΩΤΗΣ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΔΟΜΟΥΖΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΔΥΟ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ό,τι γνωρίζουμε σήμερα για το Ραψανιώτη αγωνιστή Θεμιστοκλή Ν. Δομούζα το οφείλουμε, κυρίως, στον Αθανάσιο Κ. Οικονομίδη, ο οποίος παραθέτει αρκετά στοιχεία για τους ήρωες στη συλλογή των δημοτικών τραγουδιών, τα οποία εξέδωσε το 1881¹. Σύμφωνα λοιπόν με τον Αθανάσιο Κ. Οικονομίδη ο Θεμιστοκλής Ν. Δομούζας καταγόταν από τη Ραψάνη και μάλιστα ήταν γόνος «εκ της καλλιτέρας οικογενείας της Ραψάνης, ανήρ τα μάλλα δραστήριος και γενναίος, εχηρήματισε κατά την του 1878 επανάστασιν σωματάρχης μετ' αρκετού σώματος εντοπίων και μετ'απαραμίλλου ζήλου και ανδρείας επολέμησεν εις διαφόρους μάχας²».

Τη συμμετοχή του Θεμιστοκλή Ν. Δομούζα στην επανάσταση του Ολύμπου του 1878 και στη μάχη του Προφήτη Ηλία της Ραψάνης βεβαιώνει και ο Μιλτιάδης Δ. Σειζάνης, ο οποίος αναφέρει ότι οι ντόπιοι οπλαρχηγοί, μεταξύ αυτών ο Γ. Τζαχείλας από την Καρυά και ο Θ.Δομούζας από τη Ραψάνη, συγκρότησαν το Φεβρουάριο του 1878 ένοπλα σώματα και συνεργάστηκαν με το Μ. Αποστολίδη, που είχε τη γενική ευθύνη της επανάστασης στην περιοχή του Ολύμπου. Η μάχη όμως στον Προφήτη Ηλία της Ραψάνης δεν είχε το ποθητό για τους αγωνιζόμενους Έλληνες αποτέλεσμα και ο οθωμανικός στρατός εισήλθε στη Ραψάνη στις 27 Φεβρουαρίου και κατέκαυσε την κάτω συνοικία της μαρτυρικής κωμόπολης³.

Ο Θεμιστοκλής Ν. Δομούζας παρόλα αυτά παρέμεινε στην περιοχή της Ραψάνης πέραν του έτους, προσπαθώντας πάντα να προστατεύσει τη ζωή των κατοίκων. Ύστερα, όμως, από αγωνιώδη καταδίωξη εκ μέρους των Οθωμανών αναγκάστηκε να καταφύγει στην Αθήνα. Εκεί ζούσε ήσυχη ζωή, αλλά το αγνό πατριωτικό του αίσθημα τον οδήγησε και πάλι στον Όλυμπο και στη Ραψάνη. Αυτή τη φορά συνοδευόταν από το φίλο του Κώνστα Κόντου, με τον οποίο προσπάθησε να δημιουργήσει εκ νέου ένοπλο σώμα, προκειμένου να προστατεύσει τους χριστιανούς από τις αυθαιρεσίες των Οθωμανών. Ο Αθανάσιος Κ. Οικονομίδης αναφέρει ότι κάπου εκεί, στα 1880, προδόθηκε από τους δικούς του και δηλητηριάστηκε με το φίλο του Κώνστα Κόντου. Ο άδικος χαμός του προκάλεσε εύλογα βαθιά οδύνη στους κατοίκους της Ραψάνης και σχεδόν αμέσως η λαϊκή μούσα του αφιέρωσε ένα επικολυρικό τραγούδι, το οποίο διέσωσε ο Αθανάσιος Κ. Οικονομίδης στη γνωστή συλλογή του (1881)⁴.

Το τραγούδι αυτό, που φέρει τον τίτλο «**Του Θεμιστοκλέους Ν. Δομούζα**» είναι σε δεκαπεντασύλλαβο ιαμβικό στίχο, έχει δε όλα τα χαρακτηριστικά του δημοτικού τραγουδιού. Θέμα του τραγουδιού είναι ο άδικος θάνατος του Θεμιστοκλή Ν. Δομούζα. Ο ανώνυμος ποιητής εξυμνεί τον ήρωα και τα κατορθώματά του και δε διστάζει να καταδικάσει τους «**άπιστους ραψανιώτες**», που «**τον πότισαν φαρμάκι**».

Ιδού τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του:

- Ο θάνατος του ήρωα ανακοινώνεται με το «**πουλάκι**» που **κάθησε στον Αι-Λια στη Ραψάνη**»⁵. Πρόκειται για μοτίβο της δημοτικής ποίησης, όπου το πουλί ή πουλάκι λειτουργεί ως αγγελιοφόρος κακών, συνήθως, ειδήσεων.
- Η συμμετοχή της φύσης στο θρήνο για τον άδικο χαμό του ήρωα παραπέμπει σε δημοτικά τραγούδια, όπως λ.χ. στο ακριτικό «Ο θάνατος του Διγενή».
- Ο διάλογος που αναπτύσσεται ανάμεσα στον ανώνυμο ποιητή και στον ίδιο τον ήρωα καθώς και οι παρομοιώσεις του ήρωα με **«καμαρωμένο ελάφι»** ή **«κι από τα σήμια έλαμπε σαν στα βουνά το χιόνι»** αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της δημοτικής ποίησης.
- Γλώσσα του τραγουδιού είναι η δημοτική με αρκετά λόγια στοιχεία, όπως η χρήση της αρχαιοτρόπης γενικής-**ους** (του Θεμιστοκλέους), οι καταλήξεις **-αι** (Ραψανιώται) και **-ας** (κλέφτας), καθώς και η πρόθεση **εις** (εις την παλικαριά του).
- Οι παρατηρήσεις αυτές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο ανώνυμος αυτός ποιητής ήταν άτομο με εξαιρετική ευαισθησία, καθώς εκφράζει τη βαθιά του συγκίνηση για τα γεγονότα του 1880, ενώ απερίφραστα καταδικάζει τον αδόκητο θάνατο του Θεμιστοκλή Ν. Δομούζα. Φαίνεται, όμως, ότι γνώριζε καλώς τη δημοτική παράδοση και ήταν άτομο με μόρφωση λογίου της εποχής.

Το δεύτερο τραγούδι, που σας παρουσιάζουμε, αναφέρεται στο ίδιο περιστατικό, φέρει τον τίτλο **«Θεμιστοκλάκη μ'»** και τραγουδιέται ακόμη στη Ραψάνη. Ο Μορφωτικός Σύλλογος Ραψάνης το συμπεριέλαβε στο μουσικό ψηφιακό δίσκο (CD) που εξέδωσε πρόσφατα [2010] με τίτλο **«ΤΑ ΡΑΨΑΝΙΩΤΙΚΑ»**⁶. Η καταγραφή του τραγουδιού έγινε στη Ραψάνη, όπως το απέδωσε ο Ηλίας Παπακώστας, Ραψανιώτης, ενώ στο εν λόγω CD το ερμηνεύει ο Παύλος Λάλος, μέλος του συγκροτήματος **«ΗΧΟΣ ΓΗΓΕΝΗΣ»**.

Και ενώ το τραγούδι **«του Θεμιστοκλέους Ν. Δομούζα»** είναι σύγχρονο σχεδόν με τα γεγονότα του 1880, το τραγούδι **«Θεμιστοκλάκη μου»** είναι μεταγενέστερο. Ο δημιουργός του μας είναι εδώ κι εδώ άγνωστος. Είναι όμως πολύ πιθανό να είχε υπόψη του το πρώτο, από το οποίο και επηρεάστηκε, κυρίως στο περιεχόμενο. Αν ο δημιουργός του πρώτου τραγουδιού είναι λόγιος, γνώστης της δημοτικής παράδοσης, τούτος φαίνεται λαϊκός τύπος με ανεπιτήδευτο ύφος και γλώσσα λαϊκή. Χρησιμοποιεί μάλιστα ιδιωματικές λέξεις, όπως **«χάλευες»**, **«σιμπλιμέτι»**, **«σεβντάδες»**⁷. Χαρακτηριστική ακόμη είναι η χρήση του υποκοριστικού **«Θεμιστοκλάκη μου»** αντί του μεγαλοπρεπούς **«Του Θεμιστοκλέους Ν.Δομούζα»**.

Το τραγούδι αποτελείται από δέκα πεντάστιχες στροφές σε ιαμβικό μέτρο. Στην πραγματικότητα παρατηρούμε το σπάσιμο του κλασικού

δεκαπεντασύλλαβου στους δύο πρώτους στίχους κάθε στροφής (σε οχτώ και επτά συλλαβές αντίστοιχα), ακολουθεί στον τρίτο εξασύλλαβο στίχο σταθερά η προσφώνηση **«Θεμιστοκλάκη μου»**, στον τέταρτο στίχο έχουμε πάντα την επανάληψη του δευτέρου στίχου, ενώ στον καταληκτικό εξασύλλαβο έχουμε την εναλλαγή της προσφώνησης **«ξένε Κωστάκη μου»** με τη φράση **«σε κλαιν τα μάτια μου»**. Η μετρική αυτή ανάλυση δείχνει ασφαλώς ότι ο ανώνυμος δημιουργός του τραγουδιού καινοτομεί και ότι απομακρύνεται από την παραδοσιακή χρήση του δεκαπεντασύλλαβου. Σε ό,τι αφορά τώρα το περιεχόμενο η αναφορά στα πραγματικά περιστατικά της δολοφονίας του Θεμιστοκλή Ν. Δομούζα γίνεται με προσοχή. Ο ποιητής δεν γενικεύει και δεν αποκαλεί τους Ραψανιώτες συλλήβδην άπιστους, όπως ο πρώτος. Άραγε πρόκειται για Ραψανιώτη τραγουδοποιό που δε θέλει να αποδώσει ευθύνες σ'όλους τους συμπατριώτες του; Είναι πολύ πιθανό. Δε διστάζει, όμως, να αναφερθεί ευθέως στα πρόσωπα που ευθύνονται για το θάνατο του Θεμιστοκλή Ν. Δομούζα, τον Κατσαρό και τον Βαλιάκα. Αυτούς τους βαραίνει το «κρίμα», η ενοχή της δολοφονίας.

Το τραγούδι αναφέρει επίσης τον τόπο της δολοφονίας του ήρωα, τη «Μπηγμένη Ράχη», περιοχή βορειοδυτικά της Ραψάνης, ενώ περιέχει ένα ακόμη στοιχείο, που λείπει από το πρώτο· πρόκειται για το γεγονός ότι ο Θεμιστοκλής Δομούζας δηλητηριάστηκε μαζί με το φίλο του Κώνστα Κόντου, ο οποίος τον συνόδευε κατά την επιστροφή του στη Ραψάνη. Ο Κώνστας Κόντου δεν ήταν προφανώς Ραψανιώτης, γι' αυτό αναφέρεται ως ξένος. Με την προσφώνηση **«ξένε Κωστάκη μου»** υποδηλώνεται η συμπάθεια προς το πρόσωπό του και εκφράζεται η βαθιά οδύνη για το θάνατό του. Γενικότερα ο ανώνυμος δημιουργός προβάλλει την παλικαριά και το ήθος του ήρωα, τον οποίο παρομοιάζει με **«έρημο ελάφι»** και θρηνεί, με την επαναλαμβανόμενη φράση στον πέμπτο στίχο **«σε κλαιν τα μάτια μου»**, τον άδικο χαμό του.

Οι διαπιστώσεις αυτές αφορούν το περιεχόμενο και την τεχνική του στίχου. Στο τραγούδι όμως **«Θεμιστοκλάκη μου»** διασώζεται και η μουσική του, η οποία μας παραπέμπει στα γνωστά επιτραπέζια δημοτικά τραγούδια. Το στοιχείο ακριβώς αυτό, που χάθηκε από το πρώτο, **«Του Θεμιστοκλέους Ν. Δομούζα»**, αναδεικνύει ασφαλώς το πρόσωπο του ήρωα κατά τον καλύτερο τρόπο και εξασφαλίζει την υστεροφημία του. Η Ραψάνη επομένως μπορεί να σεμνύνεται γι αυτόν.

ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ ΔΟΜΟΥΖΑ [1880]

Πουλάκι πήγε κάθησε 'ς τον Αηλιά 'στη Ραψάνη
Ολημερής απ'το πρωί πικρά λαλεί και λέγει.
Τον Έλυμπο τον γύρισα, τα μέρη του Κισσάβου,
Κί' απ'την Ελλάδα έρχομαι και μηδ'εκεί δεν φάγκε,

Ο Καπητάν Θεμιστοκλής το πρώτο παλληκάρι.
Πικρό χαμπέρι έμαθα'ς τον δρόμο οπουρχόμαν,
Οι Ραψανιώτοι οι άπιστοι τον πότισαν φαρμάκι.
"Ανάθεμά σε Ράψαση, κακό που έχεις κάμει,
Μ' άπηστία τον έφαγες τον πρώτο Καπητάνιο.
Οι 'Ράχης μαυραθήκανε και τα χωριά τον κλαίουν.
Ολ'οι Κονιάροι έτρεμαν, φόβον πολύ τον είχαν,
Και κάνας δεν ετόλμαγε, Χριστιανόν να βλάψει.
Καραρ' 'ραχιάς, Καλόγηρος, οι πρωτ'από τους κλέφταις.
Και τούτοι τον φημίζανε εις την παλληκαριά του
'ς την ογληγοράδα του κι'ς την ελευθερία του.
Στον Έλυμπο περίφερνε καμαρωμέν'ελάφι,
Κι' απ'τά'ασήμια έλαμπε 'ς τα βουνά το χιόνι.
"Δεν σ'έλεγα Θεμιστοκλή μ' 'ς την Ραψάνη μην πάνης,
Γιατ' είναι άπιστοι πολύ και να μην κακοπάθεις,
"Πήγα να ιδώ τον τόπο μου να ιδώ και τους δικούς μου,
Ποτέ δεν απαντύχαινα ,μηδέ στο νου μου τόχα,
Φαρμάκι να μου δώσουνε οι πρώτοι μου οι φίλοι.
(Αθανάσιος Κ. Οικονομίδης, Τα Τραγούδια του Ολύμπου, 1881)

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΑΚΗ ΜΟΥ

Πολλοί σεβντάδες πέ-μωρέ πέρασαν,
'ρέ βγήκαν σε σιμπλιμέτι,
ωρέ Θεμιστοκλάκη μου,
βγήκαν σε σιμπλιμέτι,
ωρ' ξένε Κωστάκη μου.

Ν- όλα τα δέντρα τη μωρέ την αυγή
ωρέ δροσιά είναι φορτωμένα,
ωρ' Θεμιστοκλάκη μου,
δροσιά είναι φορτωμένα,
ωρέ σε κλαιν τα μάτια μου.

Ν- έτσι κι εγώ τα μά-λε- τα μάτια μου
δάκρυα είναι φορτωμένα,
ωρ' Θεμιστοκλάκη μου,
δάκρυα 'ναι φορτωμένα,
ωρ' σε κλαιν τα μάτια μου.

Τι χάλευες, τι γύ-λε-τι γύρευες

στη ράχη τη μπηγμένη,
Ωρ' Θεμιστοκλάκη μου,
στη ράχη τη μπηγμένη,
ωρέ σε κλαιν τα μάτια μου.

Ν-ήρθα να 'δω τους φί-λε-τους φίλους μου,
να ιδώ τους συγγενείς μου,
ωρ' Θεμιστοκλάκη μου,
να ιδώ τους συγγενείς μου,
ωρέ σε κλαιν τα μάτια μου.

Ωρ' ν-οι φίλοι φίδια γι-μωρέ γίνανε,
φίδια για να μας φάνε,
ωρ' Θεμιστοκλάκη μου,
φίδια για να μας φάνε,
ωρέ ξένε Κωστάκη μου.

Ωρέ το κρίμα να 'χει ο Κα-λε-ν-ο Κατσαρός,
τ'ανάθεμα Βαλιάκας,
ωρ' Θεμιστοκλάκη μου,
τ'ανάθεμα Βαλιάκας,
ωρέ σε κλαιν τα μάτια μου.

Ωρέ στον Όλυμπο εγύ-λε- εγύριζες
σαν έρημο ελάφι,
ωρ' Θεμιστοκλάκη μου,
σαν έρημο ελάφι,
ωρέ σε κλαιν τα μάτια μου.

Στον Όλυμπο σα φλά-λε-σαν φλάμπουρο,
στη Ράψιανη κολόνα,
ωρέ Θεμιστοκλάκη μου,
στη Ράψιανη κολόνα,
ωρ'σε κλαιν τα μάτια μου.

Και τώρα πώς κατή-λε-κατήντησες
Σε τρώει το μαύρο χώμα,
ωρ' Θεμιστοκλάκη μου,
σε τρώει το μαύρο χώμα,
ωρέ ξένε Κωστάκη μου.

[ΤΑ ΡΑΨΑΝΙΩΤΙΚΑ, ψηφιακός μουσικός δίσκος του Μορφωτικού Συλλόγου Ραψάνης, Λάρισα, 2010]

¹ Αθανάσιος Κ.Οικονομίδης, *Τραγούδια του Ολύμπου*, εν Αθήναις, 1881

² Α.Κ.Οικονομίδης, ο.π., σ.81-83

³ Μ.Δ.Σειζάνης, *Η πολιτική της Ελλάδος και η επανάστασις του 1878 εν Μακεδονία, Ηπείρω και Θεσσαλία*, εν Αθήναις, 1878, σ.186-191

⁴ Α.Κ.Οικονομίδης, ο.π.,σ.82

⁵ Πρόκειται για τον Κάτω Προφήτη Ηλία της Ραψάνης, που δεσπόζει στην κοιλάδα των Τεμπών. Είναι ο χώρος όπου δόθηκε η αποφασιστικής σημασίας μάχη με τους Οθωμανούς το Φεβρουάριο του 1878. Η Ραψάνη στον όγδοο στίχο γίνεται **Ράψανη**, για μετρικούς, προφανώς, λόγους. Στο τραγούδι «Θεμιστοκλάκη μου» αναφέρεται ως **Ράψιανη** που είναι και η παλαιότερη ονομασία της.

⁶ Ο ψηφιακός μουσικός δίσκος **ΤΑ ΡΑΨΑΝΙΩΤΙΚΑ** περιλαμβάνει 14 τραγούδια από την περιοχή της Ραψάνης. Από αυτά τα 8 πρώτα είναι ενορχηστρωμένα από το συγκρότημα παραδοσιακής μουσικής ΗΧΟΣ ΓΗΓΕΝΗΣ και τα υπόλοιπα 6 τα αποδίδουν χωρίς μουσική επένδυση οι κάτοικοι της Ραψάνης.

⁷ Χάλευες· χαλεύου< χαλεύω: ψάχνω, γυρεύω, θέλω

Σεβντάδες· ο σεβντάς, (τουρκ. *sevda*) είναι το ερωτικό πάθος ή το πάθος γενικά. Εδώ έχει τη σημασία των καημών, της στενοχώριας.

Σιμπλιμέτι· άγνωστης σημασίας λέξη.